

Авт
К89

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

КУЗЬМІЧОВ
Володимир Сергійович

**СЛІДЧА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ,
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ
ЗДІЙСНЕННЯ**

Спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес,
криміналістика і судова експертиза

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
*дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук*

Київ — 1996

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Якість та результативність слідчої діяльності безпосередньо пов'язані з рівнем її теоретичного осмислення, ступенем розробленості прийомів та засобів здійснення, озброєністю органів дізнання та попереднього слідства досягненнями науково-технічного прогресу. Використання цих досягнень спрямоване на підвищення рівня розкриття злочинів, забезпечення вірогідності доказування, точного й повного виконання вимог закону щодо розслідування кримінальних справ.

Реалізація цього обумовлює необхідність всебічного залучення наукових досягнень у практику та відповідно підвищує рівень вимог до розвитку науки. Вказане повною мірою стосується й криміналістики, яка покликана сприяти удосконаленню діяльності правоохоронних органів щодо розкриття та розслідування злочинів. На сучасному етапі ця проблема стала особливо актуальною через якісні зміни злочинності, різке кількісне зростання та суттєве поширення її меж.

У вирішенні зазначених обставин важлива роль належить арсеналу криміналістичних прийомів та засобів, які забезпечують ефективність розслідування злочинів. Визначення можливостей більш раціонального застосування наявних та розробка нових прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності є одним з основних напрямків її удосконалення. Основою цього повинно служити пізнання природи слідчої діяльності, її специфіки, потреб, соціально-економічної обумовленості, принципів та умов реалізації, оскільки ефективність діяльності визначається не тільки рівнем розвитку прийомів та засобів її здійснення, а в першу чергу — їх відповідністю характеру діяльності та завданням, які вирішуються.

Аналіз стану боротьби зі злочинністю, рівень розкриття та якість розслідування злочинів свідчать про серйозні недоліки у слідчій діяльності, про необхідність кардинального підвищення її ефективності. Причини негативного стану, який склався у цій галузі, пов'язані як з поглибленням кризових явищ, продовженням спаду виробництва, зниженням рівня життя основної частини населення України, його соціальною незахищеністю, так і недосконалістю структури й організації роботи правоохоронних органів, їх недостатнім матеріальним та методичним забезпеченням, слабкою розробленістю основних положень слідчої діяльності.

Дослідженню різних проблем слідчої діяльності присвячені роботи Л.Є.Ароцкера, В.П.Бахіна, О.Я.Баєва, Р.С.Белкіна, І.Є.Биховського, Т.В.Варфоломєєвої, О.М.Васильєва, І.О.Возгріна, Ф.В.Глазиріна, В.Г.Гончаренка, Р.Г.Домбровського, А.Я.Дубинського, А.В.Дулова, Л.М.Карнеєвої, Н.І.Клименко, І.П.Козаченка, В.Я.Колдіна, О.Н.Колесниченка, В.П.Колмакова, В.І.Комісарова, В.О.Коновалової, І.Ф.Крилова, М.В.Кос-

тицького, В.П.Лаврова, О.М.Ларіна, О.О.Леві, В.К.Лисиченка, І.М.Лузгіна, В.Г.Лукашевича, П.О.Лупинської, Г.А.Матусовського, М.М.Міхеєнко, М.І.Порубова, І.В.Постики, О.Р.Ратинова, М.В.Салтєвського, М.Я.Сєгая, М.О.Сєліванова, С.І.Тихенка, І.Я.Фрідмана, О.О.Єксархопуло, Н.П.Яблокова та інш.

Разом з тим в дослідженнях вчених не ставилася мета і тому недостатньо повно були розглянуті питання:

- а) комплексного характеру слідчої діяльності, одночасної наявності в її змісті демократичних основ та примусових властивостей;
- б) системи принципів слідчої діяльності, що служать основою для розробки та удосконалення прийомів та засобів її здійснення, визначення їх допустимості та умов ефективного використання;
- в) взаємозв'язку принципів із прийомами та засобами здійснення слідчої діяльності;
- г) обумовленості слідчої діяльності соціально-економічними законами розвитку суспільства;
- д) місця та ролі потреб слідчої діяльності в її розвитку та удосконаленні;
- е) обумовленості прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності її змістом та цілями;
- є) сучасного стану прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності;
- ж) правового та організаційно-методичного забезпечення впровадження та використання прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності;
- з) умов застосування прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності;
- і) історії та тенденцій розвитку прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності.

Відмічене свідчить про актуальність комплексного, системного вивчення проблем слідчої діяльності, пізнання її змісту та природи, прийомів та засобів здійснення. Вказані обставини й визначили вибір теми дисертаційного дослідження.

Підготовка даного дисертаційного дослідження передбачена планом науково-дослідних робіт Української академії внутрішніх справ на 1996 р., включена до переліку дисертаційних досліджень з проблем держави та права Академії правових наук України.

Об'єктом дослідження є слідча діяльність, її природа та сутність, криміналістичні прийоми і засоби, принципи ефективного їх використання для вирішення завдань кримінального судочинства.

Предмет дослідження складає закономірність формування криміналістичних прийомів і засобів, механізм їх використання та шляхи розвитку і удосконалення.

Метою даного дослідження виступає вивчення природи та змісту слідчої діяльності, її потреб і принципів як витоків та основ розробки і застосування криміналістичних прийомів та засобів. Це здійснювалося на підставі системного, комплексного та междисциплінарного підходу до вивчення методологічних, демократичних та криміналістичних основ слідчої діяльності. Отримані дані дозволили вирішити ряд взаємопов'язаних задач, що було необхідно для досягнення цієї мети. Основними з цих задач стали:

1. Аналіз вивчених аспектів слідчої діяльності з метою визначення напрямків подальших наукових досліджень.

2. Розробка основних теоретичних положень слідчої діяльності, обумовлених сучасними тенденціями розвитку наукового знання, процесами інтеграції наук.

3. Оцінка наявних недоліків слідчої діяльності, визначення необхідних заходів для її удосконалення.

4. Виявлення напрямків та засобів оптимізації слідчої діяльності, в тому числі за рахунок нетрадиційних підходів.

5. Формування поняття, змісту, особливостей, принципів слідчої діяльності, визначення їх місця серед інших принципів правоохоронної практики.

6. Вивчення історії виникнення, становлення, формування та розвитку криміналістичних прийомів та засобів слідчої діяльності.

7. Виявлення тенденцій розвитку прийомів та засобів слідчої діяльності, визначення напрямків їх удосконалення.

8. Формування рекомендацій та пропозицій щодо підвищення рівня впровадження в слідчу діяльність криміналістичних прийомів та засобів.

9. Визначення умов ефективного використання криміналістичних прийомів та засобів.

10. Обґрунтування внесення необхідних змін у чинне законодавство, відомчі нормативні акти, які регулюють слідчу діяльність, криміналістичні прийоми та засоби її здійснення.

Методологія та методика дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є теорія пізнання, положення діалектики про закони розвитку об'єктивної дійсності, в тому числі регулюючих правоохоронну та слідчу діяльність.

В своїй роботі автор застосував різноманітні методи дослідження. Проведено порівняльний аналіз нормативних документів з питань боротьби зі злочинністю та зміцнення законності. Використано системно —

структурний підхід, методи історизму, конкретно — соціологічні методи, а також результати аналізу слідчої та експертної діяльності.

При дослідженні сутності слідчої діяльності, прийомів та засобів її здійснення широко використовувалися роботи відомих вчених-філософів та наукознавців: В.Г.Афанасьєва, М.П.Ващєкіна, В.І.Голованова, В.М.Дьоміна, І.І.Жбанкова, С.С.Зак, М.О.Парнюка, О.Д.Урсула, В.С.Швирева, О.П.Шептуліна, В.Я.Ядова та інш., які присвятили свої праці проблемам теорії відображення, взаємозв'язкам наукових теорій, методам наукового дослідження та практичної діяльності, системно-структурному та комплексному підходу до вивчення явищ та процесів об'єктивної діяльності.

При підготовці дисертації, крім літератури з криміналістики, використовувалися роботи по історії України та Росії, держави та права, теорії права, кримінальному процесу і оперативно-розшукової діяльності ОВС та інш., які висвітлюють різні сфери та аспекти наукової та практичної діяльності людини.

Правовою основою дослідження стали: Конституція України, Постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів, Пленумів Верховного Суду України, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, Закони України "Про міліцію", "Про прокуратуру", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про адвокатуру", "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві", а також підзаконні акти правоохоронних органів, проекти КК та КПК України.

Емпірична база дослідження. За спеціально розробленими анкетами і програмами було проведено:

- а) вивчення 846 кримінальних справ; 615 експертних впроваджень;
- б) анкетування 985 співробітників правоохоронних органів і 150 викладачів кафедр криміналістики, кримінального процесу юридичних вузів та співробітників науково-дослідних установ;
- в) інтерв'ювання — 308 засуджених;
- г) узагальнення статистичної звітності про роботу органів дізнання, слідчих та експертних підрозділів органів внутрішніх справ України за 1988-1996 р.р.; а також проаналізовані дисертаційні дослідження з проблем слідчої діяльності, прийомів та засобів її здійснення за період з 1938 по 1996 р.р.

Також використовувалися результати ряду досліджень (за участю автора) кафедри криміналістики Української академії внутрішніх справ, Київського інституту судових експертиз МЮ України.

Різноманітність джерел інформації та застосованих методів дослідження дозволило виявити ряд нових проблем слідчої діяльності,

практики застосування прийомів та засобів її здійснення. Все це дало можливість автору запропонувати власне їх вирішення.

Наукова новизна роботи полягає перш за все в тому, що автором комплексно досліджена природа та сутність слідчої діяльності, прийоми та засоби її здійснення, обумовленість останніх характером та особливостями слідчої діяльності. В такому вигляді ця проблема ще не виступала у наукових дослідженнях в якості самостійного об'єкта. Дослідження слідчої діяльності на рівні закономірностей її функціонування дозволило глибше розкрити сутність проблеми, яка розглядається, на базі обширного матеріалу з урахуванням тенденцій розвитку сучасного наукового знання.

У відповідності з цим на захист виносяться наступні положення:

1. Концепція слідчої діяльності: поняття, сутність, потреби, особливості, цілі та задачі.

2. Обґрунтування взаємозв'язку змісту та цілей слідчої діяльності з прийомами та засобами її здійснення.

3. Принципи слідчої діяльності.

4. Розкриття ролі та впливу принципів слідчої діяльності на розробку, впровадження та використання криміналістичних прийомів та засобів.

5. Поняття та сутність соціально-економічної обумовленості змісту слідчої діяльності.

6. Обґрунтування необхідності зміни окремих положень КПК України.

7. Характеристика етапів та тенденцій розвитку криміналістичних прийомів та здійснення слідчої діяльності.

8. Оцінка сучасного стану використання криміналістичних прийомів та засобів слідчої діяльності.

9. Формулювання умов ефективного застосування криміналістичних прийомів та засобів слідчої діяльності.

10. Визначення природи злочинної діяльності як джерела застосування та удосконалення прийомів та засобів слідчої діяльності.

11. Напрямки розробки нових та удосконалення використання наявних криміналістичних прийомів та засобів слідчої діяльності.

12. Пропозиції щодо раціоналізації криміналістичної підготовки співробітників слідства.

Теоретична та практична значимість роботи вбачається в тому, що в ній сформульований та уточнений ряд положень, понять і категорій, показано їх місце та роль в концепції слідчої діяльності, визначені закономірності її організації і функціонування. Автором виявлені тенденції розвитку наукового знання про криміналістичні прийоми здійснення

слідчої діяльності, визначені напрямки подальшого їх становлення та формування, крім того розроблені корисні рекомендації щодо удосконалення правового, методичного та організаційного забезпечення застосування прийомів та засобів реалізації слідчої діяльності, а також щодо підвищення професійного рівня кадрів слідчо-криміналістичної спеціалізації.

Положення та висновки, сформульовані в дисертації, за думкою автора, дозволяють визначити найбільш важливі напрямки наукового пошуку в цій галузі, глибше вивчити та розкрити природу та специфіку слідчої діяльності, стимулювати розробку найбільш результативних прийомів та засобів її здійснення.

Розроблені пропозиції та рекомендації дадуть можливість практичним співробітникам на більш якісно високому рівні вирішувати задачі вибору та застосування криміналістичних прийомів та засобів розв'язання слідчих ситуацій, проводити аналіз та давати оцінку ефективності отриманих результатів. Положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в навчальному процесі юридичних вузів України, при розробці навчально-методичної документації, організації та проведення занять, виконувати роль навчально-методичного забезпечення по курсу кримінального процесу та криміналістики.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження викладені в 49 публікаціях автора загальним обсягом близько 50 д.а. Положення дисертації апробовані також в ході обговорення доповідей та повідомлень на 16 науково-практичних та наукових конференціях (Юрмала, 1987; Москва, 1988, 1989, 1990; Нижній Новгород, 1988-1989; Мінськ, 1990; Київ, 1986-1996). Пропозиції та висновки, які містяться в дисертації, використовуються у навчальному процесі Української академії внутрішніх справ, інших вищих навчальних закладів системи МВС, Національного університету ім. Тараса Шевченка. В цьому плані дисертантом опубліковано 2 навчально-методичних посібники (1988, 1994), навчальна програма по спецкурсу (1994), 10 навчально-методичних матеріалів по курсу криміналістики (1987-1996). Деякі положення роботи були схвалені в процесі підготовки під науковим керівництвом автора дисертації "Організація і тактика забезпечення слідчої таємниці" (Шульги М. П., 1993-1996), одержали позитивну оцінку в підготовці конкурсних наукових робіт слухачів Української академії внутрішніх справ.

Дані, одержані в результаті вивчення та аналізу слідчої та експертної практики, підготовлені з їх урахуванням рекомендації використовуються в практичній діяльності правоохоронних органів, науково-дослідних закладів.

Структура роботи визначається її метою, завданням і включає в себе вступ, 2 розділи, 6 глав, висновок, список використаної літератури та додатки

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми, висвітлені її актуальність, теоретична та практична значимість, рівень розробки, визначається мета та задачі дослідження, його наукова новизна, формулюються висновки, які виносяться на захист, показана апробація та впровадження результатів дослідження.

Розділ 1. "Сутність слідчої діяльності" складається з трьох глав.

Глава перша "Зміст та особливості слідчої діяльності" присвячена аналізу загальнотеоретичних положень категорії "діяльність", їх відображенню в понятті, сутності, особливостях, цілях та задачах слідчої діяльності. Підкреслюється, що слідча діяльність характеризується не тільки елементами, що визначають загальний порядок, прийоми та засоби її реалізації, але й особливостями їх здійснення у складних, несприятливих ситуаціях, коли зацікавлені особи перешкоджають процесу розслідування. В даному випадку особа, що скоїла злочин, виступає як своєрідний системоутворюючий елемент системи протидії (а не тільки системи злочину) органам слідства у виявленні скоєного їм діяння, його розкриття.

Протидія може здійснюватися у вигляді спеціальних акцій (діяльності), спрямованих на приховання події та слідів злочину, їх інсценізацію та фальсифікацію, включаючи розробку та створення різних комбінацій, легенд, алібі. Зацікавлені особи здійснюють не одну, а цілий комплекс дій як у стадії підготовки, так і в ході, або після скоєння злочину.

На різних етапах розслідування протидія виступає як фактично виявлена (відмова давати свідчення, повідомлення неправдивої інформації і т.ін.), і як реально можлива, обумовлена поведінкою злочинця в момент скоєння злочину.

Протидія зацікавлених осіб багато в чому впливає на особливості пошуку, збору доказів при розслідуванні злочинів, необхідність використання таких прийомів та засобів збору інформації, які б компенсували або нейтралізували негативні умови та складнощі пізнання. Це забезпечується максимальним використанням тактичних прийомів та засобів, науково-технічних досягнень для поширення кола джерел інформації; пошуком засобів виявлення слідів значної давності; акцентуванням уваги на слідах, що залишилися поза контролем злочинця (мікросліди); розробкою

методик відновлення навмисно пошкоджених джерел інформації; застосуванням прийомів реконструкції забутого, викриття неправдивих показань; дослідженням усного мовлення людини, іншої акустичної інформації, відбитої на матеріальному носії — фонограмі (сигналограмі); виявленням, фіксацією та використанням ідеальних відображень людини за допомогою безконтактних технічних засобів, тощо.

Криміналістичне дослідження протидії розслідуванню, використання одержаної таким шляхом інформації для досягнення цілей слідчої діяльності необхідно розглядати як самостійний метод розкриття злочинів.

Проблема протидії нерозривно пов'язана з питанням правомірності, отже припустимості, психологічного впливу при розслідуванні злочинів. В юридичній літературі мають місце висловлення щодо неправомірності застосування великої групи прийомів, основаних на психологічних закономірностях сприйняття суб'єктом певних дій слідчого.

Ряд вчених (С.Г.Любичев, І.Ф.Пантелєєв, І.Л.Петрухін, М.С.Строгович та ін.) вважають неприпустимим психологічний вплив при розслідуванні злочинів. Друга група вчених (В.П.Бахін, В.Г.Гончаренко, В.О.Коновалова, В.Г.Лукашевич, М.В.Салтевський та ін.) обґрунтували принципову допустимість застосування психологічного впливу в процесі розслідування.

Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених цій проблемі, переконливість аргументів, що приводять автори, питання щодо правомірності психологічного впливу при розслідуванні кримінальних справ залишається невирішеним.

Автор відзначає, що висловлена в літературі думка щодо неправомірності психологічного впливу може вважатися невірною. Вилучення психологічного впливу в процесі розслідування неможливо, оскільки він органічно властивий слідчій діяльності, зміст, засоби й форми здійснення якої досить своєрідні у відповідності до специфіки правоохоронної сфери.

Далі досліджується проблема співвідношення цілей слідчої діяльності із засобами їх досягнення. Проблема співвідношення цілей та засобів у слідчій діяльності багатогранна. Їй присвячені ґрунтовні дослідження А.Я.Дубинського, М.В.Костицького, Ф.М.Кудіна, М.М.Міхеєнко, В.Т.Нора та ін. Дисертант на основі вивчення та аналізу відповідних розділів філософії, етики, права, психології, соціології, кримінального процесу, криміналістики, а також даних узагальнення слідчої практики виклав власне бачення цієї проблеми.

1. Будь-які примусові заходи, в тому числі й психологічні, з точки зору загальнолюдських ідеалів та цінностей, є за своєю природою антигуманними.

2. Сучасний рівень та стан розвитку соціально-економічних та морально-психологічних основ суспільства не дозволяють вирішувати його задачі без використання "антигуманних" засобів.

3. Вироблені загальнолюдською практикою та сформульовані філософською науковою думкою положення щодо співвідношення цілей та засобів можуть бути застосовані і до слідчої діяльності з урахуванням її специфіки та особливостей.

4. Цілі та засоби слідчої діяльності безпосередньо обумовлені станом та рівнем розвитку всіх сторін державного та суспільного життя, є похідними від державних та суспільних цілей та засобів.

5. Цілі та засоби слідчої діяльності мають відносну самостійність та усталеність, оскільки вони формулюються й закріплюються в нормах кримінально-процесуального закону для реалізації специфічних функцій на певний період часу.

6. Досягнення цілей слідчої діяльності є обов'язковим, тому що вони включені у зміст кримінально-процесуального закону в формі директивних розпоряджень.

7. Застосування "антигуманних" прийомів та засобів стосовно злочинців є вимушеним заходом по захисту інтересів як в цілому всього суспільства, так і окремих громадян, кому цими особами заподіяна шкода, отже це необхідний відповідний захист не тільки від того, хто робить замах, але й від його спромог уникнути відповідальності, завадити проведенню розслідування.

Відмічене дозволяє констатувати, що примус іманентно притаманний слідчій діяльності як складовій частині діяльності суспільства по боротьбі зі злочинністю, відображає її характер та проявляється у процесуальних, науково-технічних і тактичних прийомах та засобах переборення протидії.

В главі досліджується один з нових та актуальних напрямків демократизації та гуманізації слідчої діяльності, а саме — забезпечення та розширення меж гласності при її здійсненні.

Аналіз літератури показує, що основними аспектами вивчення цієї проблеми виступають поняття та форми гласності, її доцільність, припустимість, межі дії. Але до теперішнього часу недостатньо були висвітлені питання, що розкривають саму природу і сутність гласності, її категорій та понять, співвідношення з таємницею слідства, засобів та методів реалізації, часу наступу, що є основою для її забезпечення на попередньому слідстві й у суді. Дисертант виділив найбільш суттєві аспекти, дослідження яких, за його думкою, розв'яже проблему забезпечення гласності у слідчій діяльності.

Історичний — такий, що розкриває виникнення, розвиток та становлення інституту гласності, висвітлює обставини, що сприяли його виникненню.

Соціально-політичний — такий, що відображає забезпечення гласності на попередньому слідстві як суттєвого елемента демократизації всіх структур державної влади та управління, суспільного життя.

Методологічний — такий, що визначає поняття та сутність гласності, її структуру, форми та особливості прояву, співвідношення з таємницею, межі дії.

Морально-етичний — такий, що виступає критерієм припустимості використання прийомів та засобів забезпечення гласності, які розробляються.

Правовий — такий, що є основою для вироблення рекомендацій щодо конструювання правових норм, визначенню процесуальних умов та гарантій її ефективного застосування.

Організаційний — такий, що створює найбільш оптимальні умови для забезпечення гласності в кримінальному судочинстві.

Криміналістичний — такий, що включає розробку тактичних прийомів забезпечення гласності, обізнаності всіх учасників кримінального судочинства щодо науково-технічних можливостей збору доказів.

В зв'язку з різким зростанням обсягу навантаження слідчих дисертант провів дослідження питання щодо процесуальної економії, тобто пошуку шляхів, які б без суттєвого збільшення сил та засобів дозволили б забезпечити необхідну ефективність слідчої діяльності.

В найбільш загальному вигляді процесуальна економія, на думку автора, розуміється, перш за все, як забезпечення організації розслідування, що відповідає максимальному повному й вірогідному встановленню з'ясованого. Це досягається за рахунок:

а) вибору найбільш доцільних і раціональних прийомів та засобів вирішення досліджуваних питань;

б) залучення до з'ясування необхідних питань відповідних спеціалістів;

в) одночасного використання при проведенні окремих заходів (наприклад, розшукових) значних сил та засобів, що виключає в наступному тривале застосування малих сил для компенсації прогаяних можливостей, тощо.

Автором виділені певні питання, вирішення яких буде сприяти раціоналізації слідчої діяльності. Зокрема до них відносяться:

1. Надання поясненням статусу, рівнозначного статусу протоколу допиту. Це, по-перше, надало б слідчому більший резерв часу для виконання ним додаткових заходів, необхідних для розкриття та розслідуван-

ня злочинів. По-друге, дозволило б значно зменшити витрати державних коштів та витрати громадян, пов'язані з повторним викликом на допит.

2. Дозвіл провадження експертизи до порушення кримінальної справи або надання попереднім дослідженням статусу експертизи. Це, поперше, усунуло б наявні організаційні складнощі у використанні допомоги спеціалістів на стадії вирішення питань щодо порушення кримінальних справ; по-друге, виключило б ставлення фахівців до попереднього дослідження як до роботи "другого сорту", оскільки в змістовному плані між попереднім дослідженням та експертизою фактично немає відмінностей; по-третє, не тільки забезпечило б економію сил та засобів органів слідства, але й суттєво зменшило б завантаженість співробітників експертних закладів, створивши умови для підвищення якості та обсягу їх допомоги слідству.

3. Визначення нижньої межі вартості викраденого як ознаки та підстави до порушення кримінального переслідування. При цьому мається на увазі не просто механічне зменшення кількості порушених кримінальних справ, а чітка диференціація правопорушень на малозначні та ті, що представляють підвищену суспільну небезпеку. Це дозволить у боротьбі зі злочинністю займатися головним, найбільш суттєвим, не розпиляючи сили та засоби.

4. Введення до штату слідчих підрозділів посад техніків-криміналістів, що дозволить значно зменшити зайнятість слідчих суто технічними видами робіт, розширити їх можливості для повноцінного здійснення творчих операцій, підняти рівень використання науково-технічних засобів.

5. Встановлення прямої матеріальної зацікавленості слідчих та оперативних співробітників у результатах своєї праці, наприклад, введенням конкретного розміру винагороди в певній процентній частці від суми розшуканого та поверненого майна. Ці засоби могли б використовуватися для заохочення тих, хто відзначився в розшуці, та для розвитку матеріально-технічної бази слідчих органів, тобто знову ж таки для покращення умов діяльності, що дозволило б значно підвищити ефективність та результативність боротьби зі злочинністю.

Наведені аспекти проблеми удосконалення слідчої діяльності та деякі з відзначених напрямків її вирішення, зрозуміло, не вичерпують всіх наявних можливостей. Вони, за думкою дисертанта, свідчать про нагальну потребу перетворень, оскільки не помічати або робити вигляд, що на практиці відсутній розрив між можливостями і потребами — значить створювати умови для подальшого розвитку негативних явищ у правоохоронній сфері.

У другій главі "Принципи слідчої діяльності" розглядається проблема формулювання принципів, їх значення для розробки та застосуван-

ня криміналістичних прийомів та засобів. Дисертант вважає, що природа і характер слідчої діяльності, її особливості обумовлюють необхідність подальшого дослідження її принципів. Це служить основою підвищення якості та результативності розслідування злочинів, що визначає змістовну спрямованість даної діяльності.

Констатується, що проблема принципів слідчої діяльності містить багато недосліджених та дискусійних питань. До основних з них відносяться: поняття принципів слідчої діяльності, їх сутність та система, функції, взаємозв'язок із правовими нормами, цілями і задачами кримінального судочинства, співвідношення із загальноправовими та галузевими принципами, з принципами науки криміналістики. В даній главі досліджуються, головним чином, ті принципи слідчої діяльності, сферою реалізації яких є розробка та застосування криміналістичних прийомів та засобів розслідування злочинів.

Автор підкреслює, що в основі розробки та застосування криміналістичних прийомів та засобів розслідування злочинів лежать певні засади, вихідні положення. Ці положення виступають в ролі принципів слідчої діяльності через те, що вони акумулюють закономірності, які знаходяться в сфері практичного застосування прийомів та засобів розслідування злочинів та являють результат їх теоретичного осмислення.

В ранг принципів слідчої діяльності, на думку автора, можуть бути віднесені лише ті положення, без яких застосування прийомів та засобів розслідування злочинів неможливо або принаймі ускладнено.

Важливість розгляду системи принципів слідчої діяльності пояснюється, на думку дисертанта, такими обставинами. Будучи результатом відображення та пізнання об'єктивної дійсності, принципи служать засобом побудови діяльності відповідно до її об'єктивно-закономірного характеру. Без урахування цього неможна забезпечити достатню продуктивність слідчої діяльності, де застосування прийомів та засобів, які не відповідають її природі та сутності, нерідко пов'язано з порушенням прав, свобод та гідності людини, порушенням законності та наступальності розслідування. Поза чіткою системою принципів слідчої діяльності, які відображають її сутність, дискусії щодо припустимості та правомірності використання конкретних прийомів та засобів безгрунтовні.

Демократичні процеси, що відбуваються в суспільстві, зміни у психології та свідомості людей закономірно приводять до перетворення змісту слідчої діяльності. Одним з аспектів перетворення повинно стати формулювання принципів, які відображають гуманістичні засади слідчої діяльності.

Значний зріст кількості скоєних злочинів та велике накопичення масиву нерозкритих злочинів, а також те, що злочинці мають добре технічне обладнання, використовують нові прийоми та засоби протидії

правоохоронним органам, потребує, поряд з організаційно-методичними і науково-технічними змінами в слідчій діяльності, подальшої конкретизації та розвитку принципів тактико-наступального характеру.

Принципи являють собою вихідні положення, які відображають специфіку слідчої діяльності та служать основою її предметної і раціональної організації.

Термін "принцип" багатозначний. Так, в одному з словників англійської мови надається десять, в іншому — тринадцять значень цього слова. В українських та російських словниках цим словом охоплюється зміст більш як двадцяти значень. Це породжує, в свою чергу, проблему їх узагальнення та уніфікації. Мова повсякденного людського спілкування не потребує вирішення подібних проблем, в той час, як в науковому обігу (особливо в юридичному), кожний термін повинен мати одне, притому досить строго значення, зафіксоване в його визначенні. Інакше виникає понятійно-термінологічна плутанина, в якій втрачається наукове дослідження проблеми.

Складність розуміння "принципів", на думку автора, полягає і в тому, що вони досить часто ототожнюються з поняттям "закон". З цього питання нема єдності в позиціях вчених. Одні вчені (П.В.Копнін, В.М.Голованов, О.П.Шептулін, О.К.Белих та ін.) вважають, що поняття "принцип" органічно пов'язане з поняттям "закон" та має з ним багато чого спільного. Інші (В.Г.Афанасьєв, В.Н.Панібратов, В.П.Тугарінов) — заперечують проти ототожнення законів розвитку із принципами діяльності.

На думку автора, будучи відображенням об'єктивного змісту дійсності, принципи та закони виступають в ролі своєрідних засобів організації будь-якого пізнавального процесу. В їх змісті є цілий ряд загальних ознак, таких як: логічна форма, об'єктивність змісту, історичність буття, тощо. Тобто закон є принципом методології пізнання, а принцип — законом у гносеологічній функції.

Разом з тим між законами та принципами існують суттєві відмінності. Значна різниця між будь-яким принципом і законом полягає в тому, що принцип окрім поняття, яке відображає наявність певного суттєвого зв'язку між явищами об'єктивного світу, також являє собою ідею, висновок, рекомендацію щодо найбільш доцільних засобів та правил людської діяльності.

Далі автор досліджує співвідношення норм кримінально-процесуального закону з принципами слідчої діяльності. Для вирішення цієї проблеми необхідно провести аналіз вказаних понять в об'єктивному середовищі функціонування. Такий аналіз повинен виявити їх дійсний зміст, який і треба буде зафіксувати у відповідних нормах закону та наукових визначеннях.

Звертається увага на те, що принципи слідчої діяльності не можна ототожнювати з цілями та задачами кримінального судочинства, що досить часто спостерігається у науковій літературі, як і не можна їх протиставляти один одному. Ці поняття нерозривно взаємопов'язані між собою як форма і зміст, де ціль — зовнішня сторона, а принцип — внутрішній зміст. Тому є абсолютно абстрактною вказівка на саму ціль без розкриття принципів, як і описання принципів без визначення цілі.

Формулюючи принципи слідчої діяльності, необхідно, за думкою дисертанта, чітко й однозначно визначити: чи йдеться про принципи науки, чи про принципи практичної діяльності.

Можливе правильне вирішення цієї складної та важливої проблеми, на думку автора, бачиться через аналіз змістовних сторін процесу наукового пізнання та практики розслідування злочинів. Далі на прикладі принципу законності розкривається співвідношення наукового та практичного аспектів.

Дисертант відзначає, що принципи слідчої діяльності об'єктивні за своєю природою і не можуть конструюватися дозільно. Формулювання принципів слідчої діяльності здійснюється двома шляхами.

1. Теоретичним. Так, теоретичні дослідження основ криміналістичної тактики й методики розслідування окремих видів злочинів дозволили сформулювати принципи, які відображають закономірності практики розслідування злочинів.

2. Емпіричним. Тут принципи виводяться з правильно зрозумілих об'єктивних закономірностей та трансформуються в певні регулятивні приписи. Ці приписи (в формі дозволу або заборони) спрямовані на застосування в цілях розкриття та розслідування злочинів певних криміналістичних прийомів та засобів. Згодом сформульовані таким шляхом принципи можуть бути закріплені в кримінально-процесуальному законі вже у вигляді конкретної вимоги.

Функції принципів полягають в реалізації можливостей пізнання природи та сутності слідчої діяльності, на підставі чого забезпечується наукова розробка та практичне застосування криміналістичних прийомів та засобів розслідування злочинів.

В главі наголошується, що багатоаспектність слідчої діяльності відображається у системі принципів, що характеризують її різні прояви: кримінально-процесуальні, морально-етичні, організаційно-управлінські та криміналістичні.

Кримінально-процесуальні принципи мають для слідчої діяльності основоположне значення, тому що вона регулюється правом, яке акумулює в собі основні керівні ідеї української держави в галузі кримінальної політики, що відображають об'єктивні закономірності боротьби зі злочинністю. Ці принципи закріплені у Конституції та конкретизовані в нор-

мах кримінально-процесуального законодавства, які детально регламентують дії слідчого на всіх стадіях розслідування кримінальної справи.

Моральні принципи слідчої діяльності полягають в тому, що при розслідуванні злочинів допустимо застосування лише тих прийомів і засобів, які виключають порушення загальноприйнятих правил моралі та етики, завдання фізичних страждань, приниження честі й гідності особи.

Організаційно-управлінські принципи характеризують специфіку організації діяльності слідчого апарата, служать основою її оптимізації. Організаційно-управлінські принципи слідчої діяльності базуються на загальних принципах, сформульованих наукою управління стосовно до будь-якої організаційної системи.

Криміналістичні принципи слідчої діяльності, тобто ті основні за-сади, керуючись якими можна найбільш ефективно й результативно застосовувати прийоми та засоби роботи з доказами, оптимально організувати розслідування окремих видів злочинів, в гавлі класифікуються на загальні та окремі. Розмежування принципів на загальні та окремі є методологічною основою для їх систематизації, визначення взаємозв'язку та рівнів прояву. Далі автор аналізує принципи слідчої діяльності, показує їх практичне значення для розробки та застосування криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності.

Глава третя "Соціально-економічна обумовленість удосконалення слідчої діяльності" присвячена дослідженню шляхів і засобів оптимізації слідчої діяльності, підвищення її ефективності та якості. Слідча діяльність є відображенням об'єктивних потреб суспільства. Для їх задоволення вона повинна будуватися та здійснюватися відповідно до об'єктивних законів, які спричинили її виникнення та визначають умови реалізації. З урахуванням цього система органів та їх діяльність по розслідуванню злочинів будуть раціональні лише в тому випадку, коли всі елементи, що її утворюють, будуть відображати об'єктивні закономірності розвитку суспільства.

Дисертант відзначає, що створення та розвиток слідчих підрозділів, їх діяльність по боротьбі зі злочинністю являють собою ланку постійних змін системи, задач та умов діяльності. Необхідність подібних перетворень безперечна, оскільки відбуваються зміни у соціально-економічних основах життя суспільства, коригуються цілі слідчої діяльності, а також можливості, що надаються державою для її розвитку та функціонування. Разом з тим виникає питання: що взагалі лежить в основі таких перетворень і чи всі вони об'єктивно зумовлені та спрямовані на реальне удосконалення діяльності по розкриттю та розслідуванню злочинів.

На думку автора, неефективність слідчої діяльності проявляється в недооцінці та, певним чином, ігноруванні соціально-економічних основ її

функціонування і впливаючих з цієї невідповідності задач по боротьбі зі злочинністю реальним можливостям та умовам їх реалізації.

Соціально-економічна обумовленість удосконалення слідчої діяльності виявляється, на думку дисертанта, в тому, що суспільство має те, що реально створює. Держава, яка не має необхідних матеріально-технічних можливостей, не може створити належні умови для конструювання та функціонування справді правової і достатньої в структурно-штатному відношенні системи слідчих підрозділів. Наприклад, низька за рівнем та обсягом технічна озброєність слідчих та експертних підрозділів обумовлена не стільки недоліками, безпосередньо пов'язаними з розробкою та відомчим забезпеченням технічними засобами та матеріалами, скільки наявним рівнем науково-виробничого розвитку держави, станом її матеріально-технічної бази та ресурсів.

Слідчий апарат може вирішувати тільки ті задачі та в тому обсязі, які об'єктивно забезпечені наявним рівнем можливостей, що надаються суспільством для їх здійснення.

Декларована в КПК процесуальна самостійність слідчого знаходиться у протиріччі з фактичною його залежністю, не відповідає соціально-економічним можливостям суспільства.

Дисертант відзначає, що у проблеми удосконалення слідства є важливий психологічний аспект. Постійно стикаючись з недосконалістю технічних засобів, їх недостатністю або взагалі відсутністю, слідчий проймається негативним ставленням до техніки та рекомендацій наук. Причому цей нігілізм зароджується у майбутніх слідчих ще на студентській лаві, оскільки рівень матеріально-технічного забезпечення, в першу чергу з криміналістики, продовжує залишатися низьким.

В главі констатується, що певні заходи щодо поліпшення праці слідчих ОВС передбачені відомчими нормативними актами. Разом з тим, деякі положення економічно не забезпечені та залишаються благими побажаннями (немає можливості виділити окремий, не менш 12 кв.м, кабінет для кожного слідчого, обладнати диктомашбюро, надати телефонний апарат з окремим абонентським номером на кожного слідчого, тощо).

Правове забезпечення слідчої діяльності, на думку дисертанта, включає три аспекти:

1. Приведення у відповідність різних законів, регулюючих сферу боротьби зі злочинністю. Так, наприклад, на основі аналізу статей К.ПК України, Законів про міліцію, службу безпеки, автор фіксує ряд невідповідностей, які стосуються правового статусу затриманих осіб.

В практичній діяльності такий різноплановий підхід приводить до втрати ціннісних орієнтацій, необґрунтованому обмеженню прав та свобод громадян.

2. Приведення у відповідність мети кримінального судочинства з її сутністю та наявними можливостями здійснення, тобто всі норми КПК повинні бути “зфокусовані” на досягнення цілей, передбачених законом.

3. Кардинальна “лібералізація” одержання та використання доказів, зняття “пут і забобонів кам’яного віку” із застосування при розслідуванні злочинів науково-технічних засобів.

Дисертант до одного з шляхів удосконалення слідчої діяльності відніс розробку об’єктивної системи обліку слідчої праці.

Існуюча система оцінки слідчої діяльності відображає, на думку автора, відомчі, не завжди відповідаючі суспільним, інтереси. Її основою є формально-статистичний підхід, який веде до “валового” впровадження, адже містить лише кількісні показники, повністю уникаючи якісного рівня.

Для оцінки діяльності слідчих, як вважає автор, необхідно використання багатосторонніх та різнопорядкових критеріїв з обов’язковим відображенням тих, що характеризують умови роботи слідчих та впливають на результати їх праці. Розробка таких критеріїв, на думку дисертанта, є однією з найбільш актуальних проблем, що потребує свого вирішення.

До часових критеріїв оцінки слідчої діяльності, за думкою автора, можуть бути віднесені ефективність, якість, трудомісткість. Автором висловлені пропозиції щодо способів оцінки слідчої діяльності на основі цих критеріїв. Наведений перелік критеріїв оцінки слідчої діяльності не є безспірним та вичерпним. Разом з тим, він, як вважає автор, найбільш повно відповідає загальноприйнятим критеріям суспільної праці, відображає соціально-економічну сторону слідчої діяльності.

В главі відзначається, що створення єдиного бюро (комітету) розслідування дозволило б вирішити такі питання:

- 1) єдине фінансування, отже, цільове використання коштів;
- 2) дійсне забезпечення правової самостійності та незалежності в зв’язку з звільненням слідчих від відомчої підлеглості;
- 3) регулювання навантаження за рахунок його перерозподілу між всіма слідчими;
- 4) створення умов для підвищення професійної майстерності слідчих, їх спеціалізації та закріплення;
- 5) використання єдиних критеріїв оцінки слідчої праці.

На думку дисертанта, організаційно Бюро розслідування повинно бути підпорядковано тільки Верховній Раді України. Його первинно-структурна одиниця — це міські, обласні Бюро розслідувань. На верхніх рівнях повинні бути служби “обслуговування” (кадрового, методичного, фінансового, матеріально-технічного, тощо). Управління на попередньому слідстві необхідно тільки на рівні розслідування конкретного злочину, — його буде здійснювати сам слідчий. Запропонована структура, як вважає

автор, дозволить більш якісно та результативно проводити розслідування злочинів.

Далі в главі відзначається, що удосконалення слідчої діяльності обумовлює знання та урахування її потреб, тобто того, що повинно бути пізнано та використано для підвищення її рівня та якості на основі сучасних досягнень науки і техніки. Однак, на думку автора, в теперішній час потреби слідчої діяльності задовольняються не повно. Вони зумовлені: по-перше, реалізацією поставлених перед нею задач; по-друге, об'єктивними умовами здійснення діяльності; по-третє, невідповідністю реальних можливостей потрібному рівню забезпечення діяльності. Так, цілі та задачі слідчої діяльності на певному етапі розвитку суспільства обумовлюють необхідність розробки та впровадження нових прийомів та засобів, кардинальної зміни системи й структури, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення і т.ін. Але все це може бути здійснено лише в тому вигляді, в якому дозволяють можливості держави.

З метою подальшого удосконалення слідчої діяльності автор пропонує та обґрунтовує ряд конкретних заходів. Відзначимо деякі з них:

— необхідність удосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства;

— введення системи перевірки законності матеріальних прибутків;

— встановлення порядку відшкодування шкоди, нанесеної злочином, за рахунок держави незалежно від результативності розкриття та розслідування злочинів (з подальшою компенсацією витрат держави за рахунок винних). Це, по-перше, сприяло б підвищенню авторитету держави, оскільки кожний потерпілий реально відчув би турботу про нього з боку держави; по-друге, підвищилась би відповідальність співробітників правоохоронних органів за прийняття заходів щодо компенсування витрат, понесених державою;

— завершення розробки оптимальної процедури використання оперативно-розшукової інформації в кримінальному судочинстві;

— більш широке використання у боротьбі зі злочинністю можливостей засобів масової інформації, ініціативної діяльності журналістів. Дисертант вважає, що реагування на факти злочинної діяльності засобів масової інформації повинно бути поставлено під позавідомчий державний контроль, щоб жодна інформація про протиправну діяльність не залишилась би без своєчасного, законного та кваліфікованого реагування.

Здійснення та удосконалення слідчої діяльності безпосередньо обумовлено станом соціально-економічних основ суспільства й характеризується тим, що на певному етапі складаються умови, коли розв'язання окремих питань стає ускладненим або неможливим і потребуються нові підходи, прийоми та засоби, тобто виникають ситуації, що свідчать про формування нових потреб практики, необхідність їх вирішення.

Розділ II. "Криміналістичні прийоми та засоби здійснення слідчої діяльності" включає три глави.

Глава перша. "Історія і тенденції розвитку криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності" присвячена розгляду питань виникнення, становлення, формування та застосування прийомів та засобів боротьби зі злочинністю.

Дисертант відзначає, що прийоми та засоби боротьби зі злочинністю мають тривалу історію розвитку, що охоплює весь період розвитку людства. Підкреслюється, що актуальність та значимість дослідження цієї проблеми полягають у тому, що дозволяють встановити шляхи становлення та тенденції розвитку прийомів і засобів боротьби зі злочинністю, оцінити ефективність їх застосування, виявити соціально-економічні причини, що обумовили їх виникнення. Результати дослідження, на думку автора, дозволять використовувати багато з положень, які мають значення для розробки прийомів та засобів боротьби зі злочинністю на сучасному етапі, відповісти на питання, що будуть сприяти розумінню існуючої практики їх застосування.

Автор зазначає, що історичний аналіз дозволяє більш глибоко розтлумачити існування багатьох прийомів та засобів боротьби зі злочинністю у чинному кримінально-процесуальному законодавстві України. Підкреслюється, що використати можна багато з розробленого попередниками, що було несправедливо по відношенню до них забуто та невикористано по відношенню до сьогодення покоління проігноровано.

В главі відзначається, що становлення прийомів та засобів боротьби зі злочинністю нерозривно пов'язане з розвитком кримінально-процесуальної науки. В межах останньої йшов процес накопичення, осмислення та узагальнення знань про прийоми та засоби роботи з доказами. Згодом ці дані склали ядро нової науки — криміналістики.

Вивчення пам'яток права, літературних джерел, архівних матеріалів дозволяють, як відмічає дисертант, виділити два основних етапи у розвитку криміналістичних прийомів та засобів, які умовно були названі так: 1) етап виникнення та розвитку криміналістичних прийомів і засобів; 2) етап формування та удосконалення криміналістичних прийомів та засобів:

При визначенні хронологічних меж зробленого дослідження дисертант виходив з наступних положень: рівня розвитку економічних основ суспільства; соціально-моральних, ідеологічних відносин, що склалися в суспільстві; стану розвитку права і законодавства; ступеню розвитку криміналістичного наукового знання; існуючої практики боротьби зі злочинністю

Дисертант відзначає, що в зв'язку з тим, що Україна певний період часу входила в державно-політичні та територіальні утворення

інших країн, більшість її інститутів, в тому числі право, законодавство, практика боротьби зі злочинністю і т. ін. були в основному аналогічні інститутам цих країн — Литви, Польщі, Росії, СРСР.

Констатується, що хронологічні межі першого етапу важко позначити конкретними датами, оскільки початок виникнення знань про прийоми та засоби боротьби зі злочинністю сягає в глибину століть. В різних державах цей процес протікав по-різному в залежності від ступеню розвитку соціально-економічних, політичних та правових основ суспільства. Основна частина відомостей (1 етап) базується на порівняльному аналізі норм, які містять прийоми та засоби боротьби зі злочинністю: Руської Празди, Псковської Судної грамоти, Судебника 1497р., Судебника 1550р., Соборного Уложення 1649 р., Наказа 1697 р., Закону 1715 р. та ін. Автор аналізує роботи І.Посошкова, П.Раткевича, В.Назанського, М.Орлова, Я.Баршева, Є.Колоколова та ін., в яких описується порядок застосування прийомів та засобів боротьби зі злочинністю.

Автор відмічає, що на першому етапі проходило виникнення та розвиток криміналістичних прийомів та засобів. Вони повністю були обумовлені рівнем розвитку законодавства, яке було джерелом та формою їх виникнення. Малочисельні роботи в цій галузі були або збірками витягів із законів, або довідниковими виданнями для практичної діяльності співробітників поліції, слідчих, суддів з окремих питань тактики й методики розслідування злочинів. Питання про технічні прийоми та засоби виявлення, фіксації та дослідження речових доказів, які склали пізніш новий напрямок процесу доказування, не ставилися через те, що для цього ще не було об'єктивних передумов.

Етап виникнення та розвитку криміналістичних прийомів та засобів закінчився у другій половині XIX ст. напередодні великих перетворень всіх сторін життя суспільства.

При аналізі другого етапу, дисертант відзначає, що формування і удосконалення криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності в Україні та Росії породжено суттєвими об'єктивними причинами. В першу чергу, це соціально-економічні та суспільно-політичні причини, зумовлені селянською реформою 1861 року. За нею були проведені й інші, які стали основою для розвитку та удосконалення всіх сторін суспільного життя. Особливо важливою для становлення знань про криміналістичні прийоми та засоби здійснення слідчої діяльності була судова реформа 1864 року.

Далі автор предметно розглядає норми Статуту кримінального судочинства 1864 р., які присвячені організації, процесуальній процедурі й тактиці застосування криміналістичних прийомів та засобів. Відзначається, що Статут 1864 р. узагальнив та привів у відносно струнку систему наявних прийомів та засобів збирання доказової інформації, а також ввів ряд но-

вих. Ці новели були прогресивними, відображали ступінь соціально-економічного та політичного розвитку суспільства, були основою для подальшого розвитку та удосконалення знань про прийоми та засоби слідчої діяльності.

Передбачені в Статуті 1864 р. прийоми та засоби здійснення слідчої діяльності викликали їх широке наукове вивчення. Ці наукові дослідження автор розподіляє на 2 групи. Перша — це кримінально-процесуальні дослідження, в яких знайшли місце рекомендації щодо використання окремих криміналістичних прийомів та засобів у процесі розкриття злочинів. Друга — подана криміналістичними роботами, які безпосередньо стосуються прийомів та засобів виявлення, дослідження та використання доказової інформації. До першої групи наукових досліджень відносяться роботи О.Квачевського, П.Макалінського, С.Познішева, С.Алякринського та інш. Друга група вбирає в себе роботи Г.Гроса, Є.Ф.Буринського, А.Вайнгардта, В.Долопчева, Л.Дабкевича. Р.Рейса, В.Лебедева, В.Гірченко, С.Трегубова, Л.Таубера, Б.Бразоля та ін.

Подальший розвиток криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності пов'язаний з особливостями радянського періоду розвитку криміналістики. Проведений аналіз дозволив виявити ряд тенденцій розвитку криміналістичних прийомів та засобів. До основних з них, на думку автора, слід віднести:

1. Чітко висловлену практичну спрямованість криміналістичних прийомів та засобів.

2. Наявність великої кількості рекомендацій щодо використання криміналістичних прийомів та засобів, запозичених із закордонних перекладних робіт.

3. Використання криміналістичних прийомів та засобів з політичними цілями.

4. Певне “змішування” процесуальних, криміналістичних та оперативно-розшукових методів, прийомів та засобів боротьби зі злочинністю.

5. Залежність розвитку криміналістичних прийомів та засобів від рівня соціально-економічних основ розвитку суспільства.

6. Появу цільових, самостійних робіт, присвячених як науково-технічним методам та засобам, так і тактичним приемам.

Дисертант відзначає, що процес формування та удосконалення криміналістичних прийомів та засобів об'єктивно сприяв формуванню окремих наукових теорій. Початок цьому, на його думку, поклали підготовка й захист докторських дисертацій А.І.Вінберга та І.М.Якімова, а також проведена широка наукова дискусія 1952-1955 р.р.

Розробка окремих теорій про криміналістичні прийоми та засоби була тісно пов'язана з виданням цілого ряду підручників, чисельних

посібників та статей, проведенням наукових конференцій, написанням монографій, підготовкою та захистом дисертацій.

Закономірний процес розвитку криміналістичної науки, накопичені нею нові теоретичні факти, а також результати апробації одержаних даних у слідчій практиці неминуче приводять до виявлення закономірностей більш загального та якісно нового рівня, ніж окремі теорії. Тобто логіка процесу наукового пізнання, досвід та історія розвитку науки дають можливість зробити висновок, що виникла об'єктивна необхідність розробки основ загальної теорії криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності.

На основі аналізу розвитку знань по зазначеній проблемі дисертант визначив ряд напрямків, дослідження та розв'язання яких, на його думку, буде сприяти створенню загальної теорії криміналістичних прийомів та засобів.

Глава друга "Сучасний стан використання криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності" присвячена аналізу застосування у слідчій діяльності тактико-криміналістичних та науково-технічних прийомів та засобів.

Дисертант відмічає, що криміналістичні прийоми та засоби як об'єкт пізнання та результат наукових досліджень відрізняються за джерелами виникнення, змістом, цілями, суб'єктами застосування та іншими характеристиками.

В главі криміналістичні прийоми та засоби класифікуються на дві основні групи: 1. Науково-технічні. 2. Тактико-криміналістичні. Аналізу підлягали ті криміналістичні прийоми та засоби, які, на думку дисертанта, раніш були недостатньо повно розглянуті.

Сучасний рівень розвитку криміналістичних прийомів та засобів дозволяє відповісти на багато питань при збиранні, збереженні та аналізі доказової інформації. Свідомством тому є чисельні публікації по різноманітних напрямках розслідування злочинів. Це повинно було б якісно вплинути на розслідування злочинів, однак аналіз матеріалів практики показує, що цього не спостерігається. Якість та результативність розслідування злочинів залишаються на колишньому рівні, а досягнення науки використовуються як і раніше неефективно.

У зв'язку з цим автором було проведено вивчення стану та умов використання ряду криміналістичних прийомів, засобів та методик. Було встановлено, що слідчими протягом тривалого часу (1988-1995 р.р.) в основному використовуються "традиційні засоби" виявлення та фіксації доказової інформації (порошки, гіпс, фотоапаратура, тощо) і вкрай обмежено — нові методики виявлення та вилучення слідів та сучасні технічні засоби.

З метою встановлення причин недостатнього використання науково-технічних засобів у слідчій діяльності були опитані чотири категорії практичних співробітників: слідчі, експерти, прокурори-криміналісти, судді. Співставлення одержаних даних з результатами раніш проведених досліджень (1989 р.) показало, що спостерігається стійка тенденція “загострення” цих причин.

Для з'ясування причин стану, що склався, дисертантом був вивчений рівень поінформованості слідчих щодо нових засобів, методик та експертиз, які дозволяють одержувати та використовувати об'єктивну доказову інформацію при розслідуванні злочинів. У 1990 р. середній рівень поінформованості про криміналістичні прийоми, засоби й методики, розроблені та опубліковані в цей період, склав 46%. Цей рівень був недостатнім навіть по тих позиціях, де відсоток найбільший. Менше третини опитаних були знайомі всього з половиною методик. У 1995 р. середній рівень поінформованості про криміналістичні прийоми, засоби та методики став значно нижчим та склав всього 37,6%. Звідси як наслідок — вкрай незадовільне їх застосування.

Серед причин, що ускладнюють ознайомлення з нововведеннями, слідчі вказали такі: відсутність спеціалізованих видань (тематичних збірок, рекомендацій та експрес-інформації про нові досягнення науки) — 93,6%; недоступність необхідних джерел (відсутність у бібліотеці, в продажу, наявність грифів обмеження) — 89,1%; складність пошуку та виділення рекомендацій в тексті робіт — 75,8%; неконкретність рекомендацій — 65,3%; складність матеріалу для сприйняття (викладення, мова і т.ін.) — 65,2%; брак часу — 62,5%.

Основними каналами використання науково-технічних засобів у розслідуванні злочинців є: огляд місця події та провадження експертизи. В зв'язку з цим дисертантом було проведено цільове вивчення кримінальних справ по спеціально розроблених анкетах. Отримані дані свідчать про вкрай низьке застосування науково-технічних засобів при оглядах місць подій. Наслідком цього є погане виявлення, вилучення, дослідження та використання доказової інформації.

В главі підкреслюється, що своєчасне та повне вилучення слідів та об'єктів з місць подій обумовлено участю спеціаліста в проведенні цієї слідчої дії. Разом з тим, по матеріалах вивчення кримінальних справ, всього у 43,5% випадків в огляді місця події брав участь спеціаліст відповідного профілю. Відмову від залучення фахівців до впровадження слідчих дій слідчі мотивували різними обставинами. Найбільш поширеними серед них були: організаційні складнощі залучення (складнощі виклику, відсутність транспорту, тощо) — 48%; відсутність відповідних фахівців — 39%; низька ефективність участі спеціалістів у провадженні слідчих

дій — 42%; недостатня кваліфікація спеціалістів у вирішенні потрібних питань — 21%.

Автор відзначає, що слідчі самостійно рідко використовують науково-технічні засоби, методику виявлення та фіксації слідів. Це зумовлено рядом причин, наприклад, низькою якістю та складністю застосування окремих засобів, дефіцитом матеріалів, що примушує звертатися до спеціалістів частіше, ніж цього потребує сутність питання, а іноді просто відмовлятися від використання науково-технічних засобів й методик.

Низький рівень застосування науково-технічних засобів та методик самим слідчим, як правило, пояснюють додатковим навантаженням. Однак використання судових експертиз пов'язано з цим меншою мірою. Разом з тим, як відмічає дисертант, і тут склалося несприятливе становище. Так, при вивченні кримінальних справ виявилось, що використання судових експертиз при розслідуванні злочинів у 1995 р. склало всього 17,7%.

Причини недостатнього використання судових експертиз при розслідуванні кримінальних справ, за даними проведеного дослідження, різні, але головною називається існуюча система експертних установ. На це вказало 68,7% опитаних практичних співробітників правоохоронних органів.

За нашими даними, середній рівень поінформованості слідчих щодо можливостей судових експертиз складає всього 26%. Цей рівень значно нижче рівня поінформованості щодо науково-технічних можливостей розслідування злочинів.

В главі відзначається, що докази, необхідні для швидкого й повного розкриття злочинів, отримують не тільки за рахунок застосування науково-технічних засобів. Успішному їх збиранню сприяють тактико-криміналістичні прийоми та засоби як найбільш раціональні та ефективні способи дії осіб, які здійснюють розслідування злочинів. Слідчий обирає той чи інший тактичний прийом чи засіб на підставі всебічного вивчення обставин розслідуваної справи, конкретної слідчої ситуації, наявності й характеру протидії з боку окремих учасників розслідування злочину.

Зазначається, що питання розробки та систематизації тактико-криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності завжди були в центрі уваги вчених-криміналістів. Ця проблема не втратила своєї актуальності та значимості і в сучасний період. Про це, зокрема, свідчать видані останнім часом фундаментальні та цікаві наукові праці В.П.Бахіна, О.Я.Баєва, Р.С.Белкіна, В.Г.Гончаренко, В.О.Коновалової, М.В.Костицького, В.Г.Лукашевича, М.В.Салтевського, В.Ю.Шепітько, О.О.Єксархопуло та інших авторів.

Далі в главі аналізується застосування деяких проблемних тактико-криміналістичних прийомів та засобів, пропонуються заходи, спрямовані на їх подальше удосконалення.

Дисертант відзначає, що дані проведеного аналізу, їх порівняння з матеріалами раніш проведених ним та іншими авторами досліджень дозволили встановити ряд чинників, які сприятимуть більш ефективному застосуванню тактичних прийомів та засобів.

Наприкінці глави робиться висновок, що при застосуванні криміналістичних прийомів та засобів спостерігається стійка тенденція зниження їх використання. Причинами цього, на думку автора, є: а) відсутність та неякісність науково-технічних засобів, методик їх застосування; б) організаційні складнощі застосування та використання науково-технічних засобів; в) низький рівень поінформованості слідчих щодо сучасних можливостей науки і техніки.

Відзначене носить об'єктивний характер, і в першу чергу, саме цими чинниками, а не суб'єктивними (невмінням або небажанням слідчих застосовувати криміналістичні прийоми та засоби) обумовлюються основні недоліки в їх застосуванні та використанні. Тому для викоренення наявних недоліків необхідно усунення перш за все об'єктивних обставин, що породжують суб'єктивні причини. Без цього заклики до удосконалення слідчої діяльності на основі останніх науково-технічних досягнень залишаться лише гаслами.

Глава 3 — "Напрямки та умови ефективного використання криміналістичних прийомів та засобів слідчої діяльності" — присвячена питанням якісного та результативного застосування криміналістичних прийомів та засобів. В главі констатується, що удосконалення застосування криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності передбачає вишення задач організаційно-правового, матеріально-технічного, науково-методичного напрямку. Ряд з них, наприклад: організація єдиної системи експертних установ, підвищення рівня підготовки слідчо-експертних кадрів, розробка об'єктивних критеріїв оцінки діяльності слідчих та експертів, створення єдиного слідчого апарату, утворення міжвідомчої координаційної ради з питань судової експертизи — давно обговорюються на науково-практичних конференціях, сторінках юридичної преси.

Деякі напрямки носять чітко виражений соціально-економічний характер і їх вирішення пов'язано з наявними можливостями суспільства та держави (наприклад, зміна правоохоронної системи, матеріально-технічне забезпечення рівня діяльності правоохоронних органів, тощо). В зв'язку з цим потребується не тільки виявлення всіх напрямків удосконалення використання криміналістичних прийомів та засобів, але й умов їх ефективної реалізації в типових слідчих ситуаціях. Без цього відповідні

заходи щодо ефективного і якісного застосування криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності відповідно до сучасних вимог не можуть бути об'єктивно і всебічно визначені та розв'язані.

Розгляд умов застосування криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності має важливе значення для їх реалізації та подальшого удосконалення. Необхідно зазначити, що ця проблема в такому аспекті в теорії криміналістики ще не розглядалася. Дисертант підкреслює, що результативне та якісне застосування криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності досягається за рахунок різних видів забезпечення, серед яких виділяються: науково-методичне, інформаційне, організаційне забезпечення.

Умовою ефективного застосування криміналістичних прийомів та засобів служить науково-методичне забезпечення, яке є однією з функцій криміналістики.

Науково-методичне забезпечення включає два основних напрямки:

а) розробку рекомендацій щодо криміналістичних прийомів та засобів виявлення, фіксації, дослідження та використання доказової інформації;

б) створення необхідних умов для сприйняття та використання запропонованих досягнень слідчою практикою.

Перший напрямок — це природній процес існування та розвитку науки і місць зосередження її наукового потенціалу (НДІ, вузів, тощо). Для реалізації другого напрямку потребується цілеспрямована діяльність відповідних структур та органів, яких тепер фактично нема.

Зазначається, що зараз питаннями координації наукових досліджень та науково-дослідного забезпечення практики розкриття та розслідування злочинів жодне з правоохоронних відомств України, по суті, не займається. Наслідком цього є те, що у наукових дослідженнях з криміналістики та судові експертизи, здійснюваних НДІСЕ, ЕКУ МВС України, на кафедрах юридичних вузів та інш.відомчими підрозділами, зустрічається дублювання, дрібнотем'я, не розробляються обумовлені потребами практики проблеми, не налагоджено взаємоінформування про нові розробки та їх впровадження в практику. Все це відображається на результативності діяльності слідчих підрозділів, є однією з причин росту кількості нерозкритих злочинів та зниження якості розслідування кримінальних справ.

Назріла об'єктивна необхідність створення в системі діючих криміналістичних установ спеціального підрозділу, який би функціонально займався розробкою технічних, тактичних та методичних проблем наукового забезпечення потреб слідчої практики, координацією наукових досліджень в галузі криміналістики та судової експертизи, які проводяться в різних відомчих установах та вузах, апробацією запропонованих

криміналістичних рекомендацій, розвитком системи інформування практичних співробітників щодо нових досягнень науки та практики, підготовкою довідникових та методичних посібників з питань використання спеціальних знань, криміналістичних прийомів та засобів при розслідуванні злочинів.

Інформаційне забезпечення як умова виявляється у закономірному взаємозв'язку запланованого результату з обсягом та якістю даних, що дозволяють ефективно в конкретній слідчій ситуації застосовувати криміналістичні прийоми та засоби здійснення слідчої діяльності.

Застосування криміналістичних прийомів та засобів пов'язане з використанням інформації, яка відображає результати пізнання в сфері кримінального судочинства. Це перш за все, доказова інформація і дані, що використовуються в оперативних та профілактичних цілях. Одержання такої інформації здійснюється проведенням організаційно-підготовчих та слідчих дій, оперативно-розшукових заходів. При цьому важливе значення має визначення правильного способу збору інформації, інакше це потягне за собою негативні наслідки: а) втрату інформації або зниження її якості; б) низьку результативність застосування криміналістичних прийомів та засобів, а також їх зрив; в) припинення розслідування по кримінальній справі, тощо.

Автор відмічає, що для визначення можливості застосування криміналістичних прийомів та засобів слідчий повинен мати у своєму розпорядженні різну інформацію. Вона може бути виділена у 5 основних груп:

- 1) дані про злочинну діяльність (сутність, структура, мотиви, цілі, види, прийоми та засоби здійснення, тощо);
- 2) дані про фактичні обставини конкретного розслідуваного злочину (місце, час, предмет та спосіб злочинного посягання, слідова картина);
- 3) дані про особу (підозрюваного, обвинуваченого), стосовно якої будуть застосовуватись криміналістичні прийоми та засоби;
- 4) дані про правовий режим застосування криміналістичних прийомів та засобів;
- 5) дані, що впливають на прийняття тактичного рішення щодо застосування криміналістичних прийомів та засобів.

Розглядаючи злочинну діяльність, дисертант відзначає, що криміналістика повинна вивчати ті аспекти злочинної діяльності, які дозволяють розкрити механізм слідоутворення, і на цій основі розробляти раціональні та відповідні до потреб практики криміналістичні прийоми та засоби розслідування злочинів. Давно назріла необхідність дослідження злочинної діяльності. Ця проблема набуває особливої актуальності у зв'язку з формуванням організованої злочинності та наявністю в неї своєї

стратегії і тактики діяльності, фондів допомоги, конспірації, охорони, "контррозвідки", тощо.

Інформація другого виду, на думку дисертанта, сприяє визначенню характеру і спрямованості застосування криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності.

Особливо зазначається, що результативність застосування при розслідуванні злочинів криміналістичних прийомів та засобів багато в чому обумовлена особистістю обвинуваченого. До цієї групи відносяться відомості про те, наприклад, якою інформацією щодо планів слідства, наявних криміналістичних прийомах та засобах, можливостях їх реалізації, обсязі та змісті доказової інформації, яку має слідчий, володіє особа. Це дозволяє прогнозувати її можливу поведінку та обрати відповідні прийоми та засоби впливу.

Розглядаючи дані про правовий режим застосування криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності, автор констатує, що вони визначають загальні основи того, які прийоми та засоби, коли та яким чином можуть бути використані в процесі збирання та використання доказової інформації, а застосування яких — неприпустиме або обмежене.

З урахуванням цього кримінально-процесуальні норми розподілені на 2 групи:

а) норми, що визначають загальні основи застосування криміналістичних прийомів та засобів. До них належать положення, що гарантують повноту та об'єктивність розслідування, забезпечення прав учасників кримінального судочинства, тощо;

б) норми, які безпосередньо регламентують застосування криміналістичних прийомів та засобів (наприклад, слідчого огляду, обшуку, допиту, технічних засобів фіксації).

Дисертант зазначає, що дані, які впливають на прийняття тактичного рішення, повинні відповідати цілому ряду вимог. Серед них важливе місце посідає своєчасність одержання інформації, тому що створюються найбільш сприятливі умови для ефективного використання криміналістичних прийомів та засобів. Отримана з запізненням інформація і зволікання з її використанням можуть призвести до суттєвих змін ситуації та позбавити слідчого можливості добитися бажаного результату.

Далі в главі відзначається, що застосування криміналістичних прийомів та засобів багато в чому зумовлено якістю та ефективністю організаційного забезпечення всієї слідчої діяльності в цілому. Автор вважає, що організаційне забезпечення застосування криміналістичних прийомів та засобів включає питання різної єдності та рівня. З одного боку, це питання забезпечення в цілому слідчої діяльності, організації розслідування — від професійної підготовки кадрів до матеріально-технічного

обладнання; з іншого — конкретні заходи, що забезпечують застосування криміналістичних прийомів та засобів.

До числа конкретних напрямків підвищення ефективності застосування криміналістичних прийомів та засобів у розслідуванні злочинів, на думку дисертанта, необхідно віднести:

1) удосконалення науково-методичного забезпечення (розробка криміналістичних рекомендацій, інформування про них слідчих);

2) вивчення та урахування фактів, обставин, що мають значення для вибору та ефективного застосування криміналістичних прийомів та засобів;

3) підвищення якості криміналістичних прийомів та засобів, рівня озброєності та забезпеченості ними слідчих підрозділів;

4) удосконалення правової процедури застосування криміналістичних прийомів та засобів;

5) забезпечення прийняття оптимального тактичного рішення по застосуванню криміналістичних прийомів та засобів;

6) організація належної взаємодії між слідчими та співробітниками оперативних підрозділів по результативному та якісному застосуванню криміналістичних прийомів та засобів;

7) видання цільових збірників, інформаційних листів, оглядів і т.ін. про види криміналістичних прийомів та засобів, їх можливостях, порядок та умови застосування в типових слідчих ситуаціях;

8) створення на базі ЕОМ довідниково-інформаційного фонду про всі криміналістичні прийоми та засоби;

9) забезпечення систематичного виявлення та аналізу найбільш типових недоліків при застосуванні криміналістичних прийомів та засобів;

10) організація стажування слідчих в експертних підрозділах з метою ознайомлення з науково-технічними засобами, можливостями судових експертиз;

11) узагальнення практики застосування (як позитивної, так і негативної) криміналістичних прийомів та засобів;

12) розробка об'єктивних критеріїв оцінки діяльності слідчих, їх стимулювання в залежності від застосування криміналістичних прийомів та засобів;

13) удосконалення професійної майстерності та практичної спрямованості підготовки в навчальних закладах, що здійснюють навчання слідчих;

14) зміна навчальних програм в аспекті розширення питань, що відводяться на вивчення криміналістичних прийомів та засобів здійснення слідчої діяльності.

Деякі пропозиції не відрізняються новизною — вони пропонувалися й раніш. Тому для корінного поліпшення стану необхідна не просто

констатація наявних недоліків, а всебічне та глибоке дослідження їх причин.

В заключній частині дисертації сформульовані основні висновки, одержані в результаті дослідження, та рекомендації, спрямовані на подальше поліпшення ефективності та якості слідчої діяльності, криміналістичних прийомів та засобів її здійснення.

Перелік опублікованих робіт, що відображають основні положення дисертації:

1. Тактические приемы раскрытия преступлений. — Учебное пособие. — К., 1991. — 8,9 д.а. (в співавт.).
2. Криминалистические приемы и средства разрешения следственных ситуаций. — Учебное пособие. — К., 1991. — 6,1 д.а. (в співавт.).
3. Тактические основы расследования преступлений. Учебное пособие. — К., 1989. — 3,2 д.а. (в співавт.).
4. Потреби слідчої практики. Навчальний посібник. — К., 1993. — 4 д.а. (в співавт.).
5. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел. — Учебное пособие. — К., 1990. — 3,6 д.а. (в співавт.).
6. Познание природы следственной деятельности как основа ее совершенствования // Проблемы совершенствования деятельности следственных и экспертных подразделений органов внутренних дел. — Волгоград, 1989. — 0,5 д.а.
7. Система принципов следственной тактики // Криминалистика и судебная экспертиза. — Вып.46. — К., 1993. — 0,5 д.а.
8. Обеспечение принципа научности в следственной тактике // Технические средства и системы в предупреждении и раскрытии преступлений. — К., 1993. — 0,5 д.а.
9. Інформаційне забезпечення тактичного рішення слідчого // Проблеми удосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства. — К., 1993. — 0,45 д.а.
10. Вивчення особи обвинувачуваного як умова ефективного застосування криміналістичних прийомів та засобів // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів. — К., 1996. — 0,5 д.а.
11. К вопросу обеспечения гласности на предварительном следствии и в суде // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами. — К., 1992. — 0,6 д.а.

12. Информационное обеспечение — элемент организации раскрытия краж из квартир // Организация раскрытия и расследования краж из жилых помещений. — Волгоград, 1991. — 0,45 д.а.
13. Организационно-тактические условия расследования особо опасных преступлений // Тактика, методика и психология расследования особо опасных преступления. — Волгоград, 1991. — 0,4 д.а.
14. Конспирация как средство преодоления противодействия расследованию // Проблемы профессионализма и организованности в общеуголовной преступности. — Омск, 1988. — 0,41 д.а.
15. Із історії розвитку знання про криміналістичні засоби і методи слідчої діяльності // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. — № 1, 1996. — 0,3 д.а.
16. Изучение потребностей следственной практики как условие ее совершенствования // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами. — К., 1992. — 0,5 д.а. (в спіавт.).
17. Средства преодоления противодействия расследованию в свете задач оптимизации следственной деятельности // Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений. — Свердловск, 1988. — 0,5 д.а. (в спіавт.).
18. Проблемы рационализации следствия // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами. — К., 1992 — 0,5 д.а. (в спіавт.).
19. Ураховання соціально-економічної обумовленості організації і діяльності правоохоронних органів при вивченні курсу криміналістики // Проблеми підвищення рівня підготовки кадрів для органів внутрішніх справ. — К., 1993. — 0,3 д.а. (в спіавт.).
20. Проблемы повышения научно-технического потенциала следствия // Вестник Днепропетровского университета. Правоведение. Выпуск 1. — Днепропетровск, 1994. — 0,6 д.а. (в спіавт.).
21. О необходимости новых форм и методов борьбы с преступностью // Вестник Днепропетровского университета. Правоведение. Выпуск 2. — Днепропетровск, 1995. — 0,5 д.а. (в спіавт.).
22. Внезапность — важный тактический элемент проведения следственных действий // Следственная практика. Вып.154. — М., 1989. — 0,5 д.а. (в спіавт.).
23. Организационно-тактические основы участия начальника ГОРВД в осмотре места происшествия // Вопросы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. — К., 1992. — 0,4 д.а.

24. Внезапность как принцип следственной тактики // Криминалистика и судебная экспертиза. — Вып.35. — К., 1987. — 0,5 д.а. (в спіавт.).

25. Тактические приемы использования внезапности при допросе лиц, совершающих квартирные кражи // Борьба с квартирными кражами. — Омск, 1987. — 0,32 д.а.

26. Проблемы активизации познавательной деятельности слушателей при изучении курса криминалистики // Технические средства и системы в предупреждении и раскрытии преступлений. — К., 1993. — 0,4 д.а. (в спіавт.).

27. Роль фактора внезапности в обеспечении решения задач уголовного судопроизводства // Актуальные проблемы обеспечения следственной практики научно-техническими достижениями. — К., 1987. — 0,35 д.а. (в спіавт.).

28. Разоблачение уловок преступников // Домашний адвокат Украины. № 1. — Днепродзержинск, 1994. — 0,5 д.а.

29. Активні методи викладання спеціальних дисциплін. Навчальний посібник. — К., 1994. — 1,2 д.а. (в спіавт.).

30. Методическое пособие по изучению курса криминалистики. — К., 1988. — 0,9 д.а.

31. Програма спецкурсу з криміналістики "Допит". — К., 1994. — 0,8 д.а.

32. Тактические аспекты совершенствования следственной деятельности // Тезисы докладов на республиканской научной конференции "Проблемы борьбы с преступностью на Украине". — К., 1992. — 0,1 д.а.

33. Об участии в уголовно-процессуальной деятельности экспертов, желающих остаться неизвестными // Тезисы докладов на научно-практической конференции "Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики". — К., 1993. — 0,8 д.а.

34. Визначальна роль слідчої практики у розвитку криміналістики. Рецензія на монографію В.П.Бєхїна. — К., 1991 // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів.-К., 1996. — 0,2 д.а. (в спіавт.).

35. Природа и сущность средств преодоления противодействия расследованию. — Деп. ІНІСН АН СРСР № 28207. — 10.02.1987. — 0,6 д.а.

36. Проблемы использования научно-технических средств в следственной практике. — Деп. ІНІСН АН СРСР № 29207. 10.02.1987. — 0,5 д.а.

37. Изучение состояния использования научно-технических возможностей в расследовании преступлений. — Деп. ІНІСН АН СРСР № 33802. 7.05.1988. — 0,7 д.а.

38. К вопросу об организованной преступности. — Деп. ІНІСН АН СРСР. № 40640. 28.12.1989. — 0,4 д.а.

39. Продолжаемое преступление и проблемы его квалификации. — Деп. в ІНІСН АН СРСР. № 40641. 28.12.1989. — 0,4 д.а.

40. Предмет преступления. — (в співавт.). Деп. ІНІСН АН СРСР. № 40642. 28.12.1989. — 0,7 д.а.

41. Понятие преступного действия. — Деп. ІНІСН АН СРСР. № 40643. 28.12.1989. — 0,5 д.а.

42. Уголовно-правовая и криминалистическая характеристика преступной деятельности. — Деп. ІНІСН АН СРСР. № 40702. 4.01.1990. — 1,2 д.а.

43. О понятии криминалистической рекомендации. — Деп. ІНІСН Укр.НДІНТІ. № 170-ХК-(16.02.1993. — 0,5 д.а. (в співавт.).

6 робіт загальним обсягом 3,1 д.а., опубліковані в спеціальних та інш. виданнях МВС СРСР і України, депоновані в ІНІСН АН СРСР.

44. Слідча діяльність (Проблеми удосконалення та підвищення ефективності). Монографія — К., 1996. — 8 д.а. (в др.).

45. Криміналістична тактика та методика. Використання передового досвіду органів внутрішніх справ для вдосконалення розкриття та розслідування злочинів. Навчальний посібник. — К., 1996. — 5 д.а. (в співавт., в др.).

46. Прийоми та засоби боротьби зі злочинністю (співвідношення потреб та можливостей). — Одеса, 1995. — 0,4 д.а. (в др.).

47. Етап виникнення знань про криміналістичні засоби і методи слідчої діяльності. — К., 1995. — 0,5 д.а. (в др.).

48. Вивчення злочинної діяльності в цілях удосконалення криміналістичних прийомів та засобів. — К., 1996. — 0,6 д.а. (в др.).

49. Формування знань про криміналістичні засоби боротьби зі злочинністю (кінець ХІХ — початок ХХ ст.ст.). — К., 1996. — 0,5 д.а. (в др.).

Kuzmichov V.S. Investigative activity: essence, principals, criminalistic technique and means of realization.

The dissertation applying the scientific degree of Doctor of Law (specialty 12.00.09 — criminal procedure, criminalistics, legal expertise)

Ukrainian Academy of Internal Affairs, Kiev, 1996. Manuscript.

The dissertation contains a complex of theoretical and practical issues, connected with the further improvement of efficiency and quality investigative activity. The work presents the study of: essence and peculiari-

ties of investigative activity, its principles; the stipulation of investigative activity by the socio-economic laws of the development of the society; historic outline and tendencies in the development of criminalistic technique and means; modern state and specific features of technique and means of conducting a investigative activity, and trends and conditions of their implementation.

The results of the given work are used by the law-enforcement agencies, research institutes, law institutes of Ukraine.

Кузьмичев В.С. Следственная деятельность: сущность, принципы, криминалистические приемы и средства осуществления.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 — уголовный процесс, криминалистика, судебная экспертиза.

Украинская академия внутренних дел. — Киев, 1996. Рукопись.

Диссертация содержит комплекс теоретических и практических вопросов, связанных с дальнейшим повышением эффективности и качества следственной деятельности. В работе исследуются: содержание и особенности следственной деятельности; ее принципы; обусловленность следственной деятельности социально-экономическими законами развития общества; история и тенденции развития криминалистических приемов и средств; современное состояние и специфика приемов и средств осуществления следственной деятельности, а также направления и условия результативного применения криминалистических приемов и средств в следственной деятельности. Результаты исследования используются в практических правоохранительных органах, научно-исследовательских учреждениях, юридических вузах Украины.

Ключові слова: слідча діяльність, криміналістичні прийоми і засоби.

Підп. до др. 7.09.96. Формат 60 x 84 1/16 Папір друк. №2
Друк офсетний. Умов. друк арк. 2.0
Тираж 100 пр. Зам.№ Безкоштовно.

Віддруковано у ЗАТ НВФ "Укрспецмонтажпроект"